Софія ЛИХОВА
Кандидат юридичних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ (ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ 2001 РОКУ)

Право народу на безпосереднє виявлення своєї волі, особливо *щодо формування органів державної влади, є природним правом* людини. Згідно з ч. 1 ст. 21 Загальної декларації прав людини кожен має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. Конституція України, виходячи із міжнародно-правових стандартів прав людини, закріплює, що здійснення влади народом є народним волевиявленням, яке стосується різних сторін життєдіяльності народу, кожного громадянина.

Існують такі форми безпосереднього вираження волі народу: вибори, референдуми, всенародні обговорення законопроектів, мітинги, демонстрації. Характерними рисами безпосередньої демократії є: пряме волевиявлення громадян, єдність волі і суб'єкта її вираження, безпосередня участь громадян у прийнятті рішень, реалізації влади від їх імені. Найбільш яскраво ці риси проявляються в інституціях виборів і референдумів.

Вибори є обов'язковим атрибутом реального народовладдя. Вони політично і юридично забезпечують активну участь громадян України в управлінні державою. Інститут виборів залежно від конкретного співвідношення політичних і соціально-класових сил у державі, політичного режиму, рівня політичної культури і стану демократичних традицій у суспільстві виконують і роль інструменту боротьби за владу. Але в будь-якому випадку або в більшості випадків вибори є виразом демократизму в державі і суспільстві, оскільки за їх допомогою легітимно формуються

представницькі органи державної влади і органи місцевого самоврядування.

Без виборів неможливо уявити демократію в країні як на місцевому, так і на загальнодержавному рівні. За сучасних умов саме вибори стають основою будь-якої демократичної політичної системи, забезпечують представництво інтересів різних верств, груп, прошарків населення в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Вибори забезпечують передачу влади від одних представників народу іншим за підсумками несфальсифікованого народного волевиявлення шляхом таємного голосування виборців. Вибори повинні бути справедливими. Такими вони можуть бути визнані лише тоді, коли вони проводяться на основі додержання демократичних принципів виборчого права – загальних, рівних, прямих виборів при таємному голосуванні. Справедливість виборів забезпечує легітимність одержаних у ході голосування результатів виборів. Легітимні вибори забезпечують громадянам реальний вибір. Тому вони повинні проводитися на основі політичної і ідеологічної багатоманітності при додержанні свободи думки і слова, вільного вираження поглядів і переконань. Вибори, проведені на законних засадах, дають можливість громадянам на свій розсуд зробити усвідомлений і неупереджений вибір між різними кандидатами, політичними партіями, їх об'єднаннями.

В Україні проводяться вибори до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, вибори сільських, селищних та міських рад та їх голів, Президента України.

Нормативну базу регулювання виборів в Україні складають ряд законів, які в своїй сукупності утворюють виборче законодавство, яке останнім часом зазнало суттєвих змін. Так, 25 березня 2004 року було прийнято новий Закон України „Про вибори народних депутатів", а 6 квітня 2004 року було прийнято новий Закон України „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів". Але обидва ці Закони набирають чинності з 1 жовтня 2005 року.

Реформування правової системи України зумовлює необхідність вивчення та переосмислення багатьох інститутів окремих галузей права. Однак доводиться констатувати, що дослідженню питань виникнення та розвитку виборчих прав в юридичній літературі не приділено належної уваги. Вони розглядаються в основному в контексті розвитку конституційного законодавства. Більшість вчених віддають перевагу вивченню права на життя, свободу, недоторканність особи, залишаючи поза увагою те, що це права, якими людина володіє від народження.

Право на життя належить і неосудному, і недієздатному, і новонародженому. Проте не треба забувати, що не ці права роблять людину членом цивілізованого суспільства, суб'єктом права. Такою її роблять права, потребу в реалізації яких людина відчула з розвитком демократичних основ державотворення, без яких не може існувати цивілізоване сучасне суспільство. Серед таких прав на перше місце треба поставити виборчі права, джерелом яких були правові звичаї, що згодом набули форми правових норм. Безумовно, дослідження українського виборчого законодавства та кримінальної відповідальності за його порушення в радянській період тісно пов'язане із російським законодавством у зв'язку із їх нерозривним історичним розвитком. Але першоджерела виборчих прав або народовладдя, яке потім знайшло свій вираз в конституціях російської та української держав, слід шукати в древньоруському вічі як органі народовладдя. В дореволюційній історичній літературі не було вироблено однозначного розуміння сфери розповсюдження і характеру вічових зборів. В окремих містах віче було верховною владою і діяло постійно, в інших – виявлялося лише у надзвичайних випадках, але право вічових зборів було для всіх однаковим. Не заглиблюючись в аналіз дуже цінних відомостей, які викладені в численних працях вчених-істориків, можемо дійти висновку, що в період існування Київської Русі мала місце така форма народовладдя як віче, яка стала праобразом голосування або навіть і референдуму сучасності.

Подібно тому, як в давні часи народні збори не обходилися без племінної знаті, так і в Київській Русі обов'язковими їх учасниками були вищі особи: князі і церковні ієрархи, бояри, багаті купці. Нерідко вони керували вічовими зборами. Але керувати і панувати – не одне і те ж. Тому наявність лідерів-керівників (слід, до речі відмітити, що без них не може існувати жодне суспільство, навіть примітивне) не слід розглядати як ознаку, що вказує на відсутність вільного волевиявлення „вічників". Древньоруська знать не мала необхідних заходів для підкорення віча. Саботувати його рішення вона теж була не здатна. Компетенція вічових зборів була досить широкою. Віче вирішувало питання війни і миру, розпоряджалося княжим столом, фінансовими і земельними ресурсами, санкціонувало грошові збори, входило в обговорення правових норм, усувало небажану адміністрацію.

Таким чином, участь у справах держави, вирішення головних питань суспільного життя, основних політичних питань, питань, що стосуються обрання вищих посадових осіб у державі притаманне українському народу з найдавніших часів.

Саме від того, хто обирає і кого обирають, залежить життя суспільства. В історії є приклади величезної шкоди, матеріальних збитків, завданих цілим народам в результаті необачного користування своїми політичними, і головне – виборчими правами. Від того наскільки якісно діє механізм правового регулювання та правового захисту виборчих прав, які складають основний зміст виборчих правовідносин, залежать результати виборів, а отже, і належна реалізація виборчих прав громадян України; швидке та ефективне формування якісного та кількісного складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що в майбутньому дасть змогу зберігати народні кошти на справи більш корисні для України ніж проведення нескінчених виборчих марафонів.

Захист виборчих та інших політичних прав виступає гарантією стійкого еволюційного розвитку конституційно-політичної системи країни. Політична стабільність в свою чергу, - це гарантія стабільності в економіці та інших сферах

суспільства і держави, реалізації всього обсягу конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Виборчі правовідносини є самостійним об'єктом кримінально-правової охорони і саме в такій якості включаються в механізм кримінально-правового регулювання.

На сучасному етапі розвитку науки кримінального права кримінально-правова охорона виборчих правовідносин сформувалася в якості самостійної складової предмету вітчизняної теорії кримінального права.

В цілому ж слід відмітити, що особливістю правового регулювання відповідальності за порушення виборчого законодавства є відсильний характер норм, якими регулюється відповідальність у тексті самого виборчого закону. Наприклад, не є винятком у цьому плані і чинний Закон України „Про вибори народних депутатів України".

В ст. 88 даного Закону не визначені конкретні склади правопорушень, пов'язаних з порушенням законодавства України про вибори народних депутатів. Вона лише: 1) констатує загальне правило, відповідно до якого за порушення законодавства України про вибори депутатів настає кримінальна, адміністративна або інша відповідальність; 2) визначає орієнтовний перелік діянь, які тягнуть таку відповідальність.

Конкретні склади правопорушень у сфері законодавства про вибори народних депутатів України, а також правові наслідки, які настають в разі їх вчинення, передбачені іншими законами України – зокрема, Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Цивільним кодексом України. Тобто йдеться, насамперед, про кримінальну, адміністративну і цивільно-правову відповідальність.

Ці види відповідальності різняться між собою підставами, санкціями, суб'єктами, органами застосування, процесуальною формою реалізації. Діапазон негативних наслідків, які за законом можуть настати для порушників виборчого законодавства, є досить широким: від скасування рішення про реєстрацію особи кандидатом у народні депутати України до позбавлення волі.

Слід зазначити, що за певних умов за вчинене правопорушення виборчого законодавства може бути застосоване два або більше видів юридичної відповідальності. Наприклад, за підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів одночасно може настати кримінальна і конституційно-правова відповідальність (остання у вигляді визнання виборів недійсним).

Що стосується суб'єктів юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства, то ними можуть бути як суб'єкти виборчого процесу (виборці, кандидати у депутати, партії (блоки), які висунули кандидатів, виборчі комісії, тощо), так і інші особи (посадові та службові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадяни).

У п'ятому розділі чинного КК України, що має назву „Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина" містяться 28 складів злочинів, родовим об'єктом яких є конституційні права і свободи людини та громадянина. У статтях 157, 158 і 159 передбачена відповідальність за порушення саме виборчих прав громадян України. Те, що саме виборчі права складають зміст одного з родових об'єктів групи злочинів і це відображено в назві розділу, свідчить про те велике значення, яке законодавець надає їх кримінально-правовій охороні.

В ч. 1 ст. 157 КК України передбачена відповідальність за перешкоджання насильством, обманом, погрозами, підкупом або іншим чином вільному здійсненню громадянином права обирати і бути обраним Президентом України, народним депутатом України, депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом місцевої ради або сільським, селищним, міським головою, вести передвиборну агітацію. Кваліфікуючими ознаками злочину є його вчинення: 1) за попередньою змовою групою осіб; 2) членом виборчої комісії; 3) іншою службовою особою з використанням влади або службового становища (ч. 2 ст. 157), а особливо кваліфікуючою – вплив, внаслідок вчинення діянь, передбачених ч. 1 або ч. 2 ст. 157, на результати голосування або виборів (ч. 3 ст. 157).

У ч. 1 ст. 38 Конституції України проголошено: „Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування". Крім цього, ст. 71 Конституції також закріплюється, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. При цьому виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Право громадянина обирати і бути обраним Президентом України, народним депутатом України, депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом місцевої ради або сільським, селищним, міським головою, реалізація цих прав у ході проведення виборів, організація і порядок проведення виборів в Україні регламентовані законодавством про вибори, зокрема, ЗУ „Про вибори Президента України" від 05.07.1991 р. в редакції Закону від 18.03.2004 р., ЗУ „Про вибори народних депутатів України" від 18.10.2001 р., ЗУ „Про Центральну виборчу комісію" від 17.12.1997 р., ЗУ „Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів" від 14.01.1998 р., Конституцією Автономної Республіки Крим, затвердженої ЗУ „Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим" від 23.12.1998 р., а також ЗУ „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим" від 12.02.1998 р.

Об'єктом злочину є виборче право громадян України вільно обирати і бути обраними Президентом України, народним депутатом України, депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом місцевої ради та сільським, селищним, міським головою, а також вести передвиборну агітацію.

Виборче право поділяють на активне і пасивне. Активним виборчим правом є реалізація громадянином свого права обирати. Дане право мають громадяни України, яким на день проведення виборів виповнилося вісімнадцять років. Пасивним виборчим правом є право громадянина, за наявності відповідності вимогам, зазначеним у наведених вище законодавчих

актах, бути обраним Президентом України, народним депутатом України, депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом місцевої ради та сільським, селищним, міським головою.

Здійснення громадянами України права обирати і бути обраним не залежить від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Забороняються будь-які обмеження і пільги щодо виборчих прав. Винятки можуть бути передбачені лише Конституцією і законами України. Наприклад, не мають права голосу і права бути обраними за законом громадяни, які визнані судом недієздатними, здійснення виборчого права зупиняється для осіб, які за вироком відбувають призначене судом покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк тощо.

Передвиборною агітацією є діяльність фізичних осіб, політичних партій, інших об'єднань громадян, колективів підприємств, установ, організацій, пов'язана з вільним і всебічним обговоренням передвиборної програми кандидатів на пост Президента України, народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутата місцевої ради, сільського, селищного або міського голови, їх політичних, ділових та особистих якостей, передвиборних програм політичних партій (блоків) тощо. Передвиборна агітація може вестись як за, так і проти кандидатів, та здійснюватись у будь-яких формах і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції та законам України. Виборці мають право безперешкодної агітації за своїх кандидатів з часу їх реєстрації виборчими комісіями.

Передвиборна агітація здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, що виділяються на підготовку і проведення виборів, та коштів виборчих фондів зареєстрованих кандидатів. Передвиборна агітація за рахунок коштів Державного бюджету України, що виділяються на підготовку і проведення виборів, здійснюється з додержанням принципу рівних умов

надання кандидатам однакових друкованих площ у друкованих засобах масової інформації та ефірного часу на радіо і телебаченні.

Для кандидата на виборну посаду у відповідний орган державної влади або орган місцевого самоврядування України порядок проведення передвиборної агітації встановлюється відповідно ст.ст. 57-64 ЗУ „Про вибори Президента України", ст.ст. 50-55 ЗУ „Про вибори народних депутатів України" в редакції від 17.01.2002 р., постановою Верховної Ради України „Про факти прийняття окружними виборчими комісіями та судами рішень щодо заборони народним депутатам України брати участь у передвиборній агітації" від 12.07.2002 р., ст.ст. 36-38 ЗУ „Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів", ст.ст. 28-31 ЗУ „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим" та ін.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні діяння (дії чи бездіяльності), яким перешкоджається громадянину (громадянам) України здійснити своє виборче право обирати і бути обраним, а також вести передвиборну агітацію.

Перешкоджання вільному здійсненню громадянином України його виборчого права являє собою обмеження можливості або неможливість реалізації громадянином свого виборчого права та може мати, зокрема, прояви: безпідставної відмови щодо реєстрації громадянина кандидатом на виборну посаду у відповідний орган державної влади або орган місцевого самоврядування України; безпідставної відмови у включенні громадянина до списків виборців або, навпаки, безпідставне виключення його із цих списків (тобто порушення порядку складання списків виборців); неправомірної відмови виборцеві дільничною, територіальною, окружною та/або Центральною виборчою комісією та/або судом (місцевим, апеляційним або Верховним Судом України) у прийнятті та/або розгляді поданої у встановленому законодавством порядку скарги на рішення, дію чи бездіяльність дільничної, територіальної, окружної, Центральної виборчої комісії та/або їх членів, органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій,

їх посадових і службових осіб, а також на акти та дії об'єднань громадян (крім тих, які відповідно до закону, статуту (положення) належать до їх внутріорганізаційної діяльності або їх виключної компетенції); заохочення (наприклад, шляхом надання грошей чи на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів лотерей чи інших матеріальних цінностей) або примушування (шляхом підкупу, погрози або іншим способом) виборця передати певним особам виборчий бюлетень або поставити у ньому позначку на підтримку певного кандидата чи, навпаки, відмовитись від цього; примушування кандидата зняти свою кандидатуру з балотування чи зареєструватися кандидатом; створення перешкод для нормальної роботи дільничної, територіальної, окружної, Центральної виборчої комісії чи їх окремих членів або будь-якого неправомірного втручання у вирішення питань, віднесених законодавством до їх компетенції щодо підготовки та/або проведення виборів, якщо такі дії були спрямовані на перешкоджання здійсненню громадянами України своїх виборчих прав тощо.

Цією ознакою також охоплюється перешкоджання діяльності й інших осіб, які будучи суб'єктами виборчого процесу, здійснюють допомогу щодо реалізації зазначеними громадянами свого права бути обраними до відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування, наприклад, довірених осіб кандидатів у Президенти України, кандидатів у народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевої ради, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, їх офіційних спостерігачів, представника кандидата у Президенти України або партії (блоку) у Центральній виборчій комісії, членів виборчих комісій, суддів та працівників правоохоронних органів. Тому, якщо перешкоджання вільному здійсненню громадянином його виборчого права поєднується з незаконним впливом у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу та Голову або члена Центральної виборчої комісії, спрямованого на перешкоду виконанню ними службових обов'язків або на те, щоб добитися прийняття незаконних рішень, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю

злочинів, передбачених ст.ст. 157, 343 та 344 КК України. Якщо ж такі дії поєднуються ще і з неправомірним втручанням у вирішення суддею питань, пов'язаних з підготовкою та проведенням виборів, з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків та/або добитися винесення неправосудного рішення (наприклад, при розгляді скарги виборця на рішення дільничної, територіальної, окружної та/або Центральної виборчої комісії), вчинене слід додатково кваліфікувати за відповідною частиною ст. 376 КК України.

Перешкоджання вести передвиборну агітацію означає створення будь-яких перешкод фізичним особам – громадянам України, політичним партіям, іншим об'єднанням громадян, колективам підприємств, установ чи організацій вільно та всебічно обговорювати передвиборні програми кандидатів, їх політичні, ділові та особисті якості, а також передвиборні програми політичних партій (блоків) тощо. Воно може мати будь-які прояви, зокрема, пов'язані з позбавленням виборців можливості проводити збори, мітинги чи зустрічі з кандидатами, їхніми довіреними особами, встановленням безпідставних обмежень щодо організації та трансляції передвиборних виступів кандидатів, їхніх довірених осіб, у засобах масової інформації, безпідставній відмові у виготовленні чи розміщенні друкованих матеріалів (об'єктів) передвиборної агітації тощо.

Перешкоджання вільному здійсненню громадянином України його виборчих прав або веденню передвиборної агітації може бути вчинено шляхом: а) насильства; б) обману; в) погроз; г) підкупу чи іншим чином.

Під насильством слід розуміти застосування фізичної сили, пов'язаної з нанесенням удару, побоїв, позбавленням або обмеження волі, заподіянням тілесних ушкоджень, викраденням людини, примусовим вилученням у громадянина – суб'єкта виборчого права – документа (наприклад, паспорту), необхідного для його реєстрації кандидатом або відкриття (закриття) банківського (накопичувального чи поточного) рахунка виборчого фонду, з якого здійснюється фінансування витрат на виборчу компанію (в даному випадку такими документами можуть бути копія рішення

Центральної виборчої комісії про реєстрацію кандидата на пост Президента України, довідка установи банку про відкриття накопичувального рахунку виборчого фонду, що необхідна для відкриття поточного рахунку цього фонду, тощо), одержання підписного листа, виборчого бюлетеня тощо. Якщо застосоване в процесі перешкоджання вільному здійсненню громадянином України його виборчих прав або веденню передвиборної агітації насильство містить ознаки заподіяння тяжкого тілесного ушкодження або позбавлення життя зазначених осіб, то воно потребує додаткової кваліфікації за ст. 112, ч. 1 чи ч. 2 ст. 121, п. 8 ч. 2 ст. 115, ч. 1, 2 чи 3 ст. 346, ст. 348, ч. 1, 2 чи 3 ст. 377, ст. 379, ч. 1, 2 чи 3 ст. 398, ст. 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК України 2001 р. чи відповідними статтями КК України 1960 р.

Обманом є повідомлення особі – суб'єктові виборчого процесу завідомо неправдивих відомостей, які вводять її в оману щодо здійснення (реалізації) нею виборчих прав (особистих чи іншого суб'єкта виборчого процесу) та/або ведення передвиборної агітації, а також замовчування фактичних обставин, які винний зобов'язаний був повідомити, наприклад, як голова чи член виборчої комісії (наприклад, про зняття конкретним кандидатом своєї кандидатури з балотування або про місце та час проведення зустрічі з кандидатом тощо), розпорядник поточного рахунку виборчого фонду кандидата на пост Президента України (наприклад, стосовно витрачених коштів), довірена особа або уповноважений представник кандидата на пост Президента України у Центральній виборчій комісії (наприклад, при замовчуванні відомостей, які відповідно до ч. 2 ст. 66 ЗУ „Про вибори Президента України" не дозволяють йому бути довіреною особою чи уповноваженим представником останнього).

Погроза виражається у психічному впливі на волю осіб – суб'єктів виборчого процесу, спрямованого на перешкоджання здійснити (реалізувати) виборчі права (особисті чи іншого суб'єкта виборчого процесу) та пов'язаного з наявністю реальних підстав побоюватись її виконання. Змістом такої погрози у складах злочину, передбаченого ст. 157 КК України, охоплюється погроза застосування фізичного насильства

(заподіяння смерті, нанесення зазначених тілесних ушкоджень, позбавлення або обмеження волі людини, її викрадення тощо), пошкодження чи знищення майна не лише щодо самого громадянина, якому адресована погроза, але й близьких йому осіб, якими є батьки, дружина, чоловік, діти, рідні брати та сестри, дід баба, онуки.

Підкуп як спосіб перешкоджання вільному здійсненню громадянином України його виборчих прав або веденню передвиборної агітації полягає у схилянні особи шляхом обіцяння або надання їй грошових коштів або на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів лотерей чи інших матеріальних цінностей до вчинення певних дій, пов'язаних із здійсненням (реалізацією) громадянином України свого виборчого права обирати та бути обраним, а також веденням передвиборної агітації. Підкуп може бути спрямований стосовно виборця, Голови або члена виборчої комісії, кандидата на виборну посаду в органі державної влади чи місцевого самоврядування, його довіреної особи чи уповноваженого представника, або будь-якої іншої особи – суб'єкта виборчого процесу. При цьому слід мати на увазі, що підкуп, вчинений стосовно службової особи, за наявності відповідних підставі необхідно розцінювати як давання хабара та додатково кваліфікувати за відповідною частиною ст. 369 КК України.

Перешкоджання вільному здійсненню громадянином України його виборчих прав або веденню передвиборної агітації іншим чином полягає у вчиненні особою таких дій, які безпосередньо у ст. 157 не названі, але пов'язані із застосуванням інших способів, здатних перешкодити здійсненню виборчого права та/або веденню передвиборної агітації. Зокрема, це можуть бути випадки незаконного звільнення громадянина з роботи, безпідставної невиплати заробітної плати, безпідставної відмови громадянину в його реєстрації довіреною особою чи уповноваженим представником кандидата на пост Президента України, представником партії (блоку) у Центральній виборчій комісії тощо.

За конструкцією об'єктивної сторони, склад злочину, передбачений ч. 1 та ч. 2 ст. 157, є формальним. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення діяння (дії чи бездіяльності), що перешкоджає вільному здійсненню громадянином України його виборчих прав або веденню передвиборної агітації, незалежно від того, досягла винна особа поставленої мети чи ні. Склад злочину, передбачений ч. 3 ст. 157, за конструкцією об'єктивної сторони – матеріальний. Злочин вважається закінченим, якщо будь-яке із діянь, передбачених ч. 1 або ч. 2 цієї статті КК України та пов'язаних з перешкоджанням вільному здійсненню громадянином України його виборчих прав або веденню передвиборної агітації, вплинуло на результати голосування або виборів. При цьому слід мати на увазі, що результати голосування встановлюються рішеннями виборчих комісій відповідного рівня (наприклад, рішенням дільничної виборчої комісії голосування може бути визнано недійсним, якщо у разі виявлення обставин, передбачених п.п. 1-3 ч. 1 ст. 80 ЗУ „Про вибори народних депутатів України", неможливо достовірно встановити результати волевиявлення виборців), а результати виборів – лише протоколом Центральної виборчої комісії (зокрема, на підставі протоколів територіальних виборчих комісій про підсумки голосування в межах відповідних територіальних виборчих округів).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується наявністю прямого умислу. Це також стосується й заподіяння наслідків у вигляді впливу на результати голосування або виборів. Мотив діяння для кваліфікації значення не має.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 157, є осудна особа, яка досягла на момент вчинення злочину 16 років.

Членом виборчої комісії визнається особа, яку включено до складу дільничної, територіальної, окружної чи Центральної виборчої комісії у встановленому законодавством порядку. Під іншою службовою особою необхідно розуміти будь-яку іншу, крім члена виборчої комісії, службову особу, уповноважену на підготовку та/або проведення виборів.

Обов'язковою умовою кваліфікації цього злочину за ознакою вчинення його членом виборчої комісії чи іншою службовою особою є встановлення причинового зв'язку між перешкоджанням такими особами здійсненню громадянином його виборчого права та/або веденню передвиборної агітації та використанням ними влади або службового становища.

Перешкоджання здійсненню виборчого права, вчинене без кваліфікуючих обставин карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років. В ч. 2 ст. 157 КК України покарання передбачене у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років. А ч. 3 ст. 157 КК України передбачає найбільш суворе покарання, а саме позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років.

Стаття 158 КК України передбачає кримінальну відповідальність за неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи неправильне оголошення результатів виборів.

Об'єктом злочину є виборче право громадян, а також встановлений законодавством порядок проведення голосування, порядок встановлення підсумків голосування та результатів виборів.

Предметом злочину є виборчі документи, до яких відповідно до законодавства України про вибори, зокрема, належать: протоколи (рішення) з'їзду (конференції, загальних зборів) партії (блоку), колективу (виборців) про висунення кандидата у Президенти України або кандидата у народні депутати України, у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, у депутати місцевих рад, або на посаду сільських, селищних, міських голів; протоколи (рішення) з'їзду (конференції, загальних зборів) партії про приєднання до блоку та рішення останнього про надання згоди на це; підписні листи на підтримку кандидата; відкріпні посвідчення; довідки про реєстрацію кандидатом; виборчі бюлетені; протоколи виборчих комісій про реєстрацію особи кандидатом, про підрахунок голосів та встановлення результатів голосування; посвідчення кандидатів, їх довірених осіб, представників у Центральній виборчій комісії, членів виборчих

комісій та офіційних спостерігачів. Після оголошення результатів виборів частина цих виборчих документів зберігається певний час згідно з встановленим порядком у відповідному місці, після чого знищується (наприклад, підроблені чи виготовлені у спосіб, не передбачений законом, виборчі документи), а решта передається на зберігання до державних архівів.

При використанні особою підробленого виборчого документа або виготовленого у спосіб, не передбачений законом, зазначені документи є засобами вчинення злочину.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні однієї (або кількох) з таких дій:

1) видача виборчого бюлетеня будь-якій особі з метою надання їй можливості проголосувати за іншу особу або проголосувати більш ніж один раз у ході голосування;
2) видача виборчого бюлетеня особі, не внесеній до списку виборців на виборчій дільниці;
3) видача заповненого виборчого бюлетеня;
4) незаконна передача іншій особі незаповненого виборчого бюлетеня;
5) підлог виборчого документа (тобто виготовлення виборчого документа невстановленого зразка чи у спосіб, не передбачений законом; внесення до виборчого документа завідомо неправдивих відомостей; будь-яка інша підробка виборчого документа);
6) використання завідомо підробленого виборчого документа чи виборчого документа, виготовленого у спосіб, не передбачений законом;
7) завідомо неправильний підрахунок голосів;
8) завідомо неправильне встановлення результатів виборів;
9) завідомо неправильне оголошення результатів виборів.

Видача виборчого бюлетеня будь-якій особі, як ознака об'єктивної сторони цього злочину, охоплює лише випадки такої видачі з метою надання особі можливості: 1) проголосувати за іншу особу; 2) проголосувати більш ніж один раз у ході голосування.

У першому випадку вказівка законодавця на будь-яку особу означає, що бюлетень може бути виданий не тільки безпосередньо виборцю, який здійснює голосування на цій дільниці, але й іншим особам, які: а) маючи право голосу, можуть реалізувати його на іншій виборчій дільниці (на якій вони внесені у списки виборців); б) взагалі не мають права голосу (особи, які на момент голосування не досягли 18-річного віку), громадяни, визнані судом недієздатними, іноземці та особи без громадянства); в) є учасниками підготовки та проведення виборів (інші члени цієї виборчої комісії, члени інших виборчих комісій будь-якого рівня, посадові особи органів державної влади чи місцевого самоврядування тощо); г) є уповноваженими представниками, довіреними особами, офіційними спостерігачами від партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу та від кандидатів тощо.

Другий випадок передбачає видачу членом виборчої комісії виборчого бюлетеня особі, яка, маючи право голосу, включена до списків виборців даної (або іншої) виборчої дільниці, виборчого бюлетеня для голосування замість іншого виборця, який включений до списків виборців даної дільниці.

Під видачею виборчого бюлетеня особі, яка не внесена до списку виборців на виборчій дільниці, необхідно розуміти видачу членом дільничної виборчої комісії виборчого бюлетеня особі, яка не включена виконавчими органами сільських, селищних, міських (у містах, де немає районних у місті рад), районних у містах рад або органи (посадові особи), які відповідно до чинного законодавства здійснюють їх повноваження, дипломатичними, консульськими установами та іншими офіційними представництвами України за кордоном, до списків виборців даної виборчої дільниці. Не утворює складу цього злочину видача членом дільничної виборчої комісії бюлетеня виборцю, якого на підставі пред'явлення відкріпного посвідчення або рішення суду про його включення до списку виборців на відповідній виборчій дільниці та/або документа, що засвідчує його особу та місце проживання (наприклад, паспорта громадянина України, паспорта громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичного або службового паспорта, посвідчення особи моряка або члена

екіпажу тощо), додатково включено в передбаченому законом порядку до списків виборців.

Видача заповненого виборчого бюлетеня означає передачу членом виборчої комісії виборцю вже заповненого ним та/або іншою особою бюлетеня. Заповнення виборчого бюлетеня полягає у тому, що в ньому ще до або під час видачі його виборцю іншою особою зроблено позначку „плюс" („+") або іншу, що засвідчує волевиявлення виборця, який одержав такий заповнений бюлетень та/або іншої особи, у квадраті напроти прізвища кандидата чи назви партії (блоку) за якого (яку) він голосує, або (в разі непідтримання жодного кандидата) у квадраті напроти слів: „Не підтримую жодного кандидата...", „Не підтримую кандидатів... від жодної політичної партії, виборчого блоку політичних партій" (див., наприклад, ч. 11 ст. 66 ЗУ „Про вибори народних депутатів України" в редакції від 11.01.2002 р., ч. 6 ст. 76 ЗУ „Про вибори Президента України", ч. 4 ст. 44 ЗУ „Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів", ч. 10 ст. 36 ЗУ „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим").

Не утворює складу злочину, передбаченого ст. 158, заповнення виборцем (крім членів виборчої комісії, кандидатів, їх довірених осіб, офіційних спостерігачів) виборчого бюлетеня іншого виборця, який внаслідок фізичних вад не може самостійно заповнити цей бюлетень та з відома голови та/або іншого члена дільничної виборчої комісії звернувся до нього за такою допомогою.

Незаконна передача іншій особі незаповненого виборчого бюлетеня може полягати у: 1) будь-якій не передбаченій законом передачі членом виборчої комісії або іншою особою (наприклад, працівником державного поліграфічного підприємства, яке на підставі угоди з Центральною виборчою комісією здійснює виготовлення таких бюлетенів) незаповненого виборчого бюлетеня (крім зазначених раніше випадків видачі членом виборчої комісії бюлетеня будь-якій особі з метою надання їй можливості проголосувати за іншу особу або проголосувати більш ніж один раз у ході голосування, а також видачі бюлетеня особі, не

внесеній до списку виборців на виборчій дільниці); 2) передачі виборцем свого незаповненого виборчого бюлетеня іншій особі з будь-якою метою. При цьому слід мати на увазі, що виборчий бюлетень має контрольний талон, відокремлений лінією відриву. Контрольний талон містить назву та дату проведення виборів, означення виборчого округу (багатомандатний чи однома-ндатний), номер одномандатного округу, а також позначені місця для номера виборчої дільниці та номера, за яким виборця внесено до списку виборців на дільниці, підпису виборця, який отримує виборчий бюлетень, прізвища, ініціалів та підпису дільничної виборчої комісії, який видає бюлетень (див., наприклад, ч. 7 ст. 62 ЗУ „Про вибори народних депутатів України", ч. 3 ст. 71 ЗУ „Про вибори Президента України"). Отже, на законних підставах для голосування виборцем може бути отриманий виборчий бюлетень лише без контрольного талону.

Безпосередньо отримання виборцем незаповненого виборчого бюлетеня від інших (крім членів дільничної виборчої комісії) осіб хоч і є незаконним, але за змістом ч. 1 ст. 158 складу цього злочину не утворює.

Під виготовленням виборчого документа невстановленого зразка слід розуміти створення будь-яким способом (повна підробка) виборчого документа, який не відповідає встановленим законом чи іншим нормативно-правовим актом формі та/або змісту з будь-якою метою.

Виготовлення виборчого документа у спосіб, не передбачений законом, означає виготовлення виборчого документа за встановленою законом формою, але з порушенням вимог, що висуваються законом щодо порядку його виготовлення. Наприклад, згідно з ч.ч. 4, 5 ст. 72 ЗУ „Про вибори Президента України" виборчі бюлетені по виборах Президента України для голосування у день виборів чи в день повторного голосування повинні друкуватися державною мовою на одному аркуші з текстовою частиною лише з одного боку, на однаковому папері за формою та текстом, затвердженими Центральною виборчою комісією, а також повинні бути однаковими за розміром, кольором та змістом.

Внесення до виборчого документа завідомо неправдивих відомостей передбачає внесення у виборчий документ, оформлений із зовнішньої сторони за встановленою законом формою (справжній бланк, печатка, підпис тощо), даних, які за своїм змістом повністю або частково не відповідають дійсності (наприклад, внесення до списків виборців, бланків відкріпних посвідчень, відомостей про осіб померлих або таких, які визнані судом недієздатними, внесення до бланків протоколів виборчих комісій про підрахунок голосів та встановлення результатів голосування даних, які не відповідають результатам голосування тощо).

Під іншою підробкою виборчого документа слід розуміти будь-які дії, внаслідок яких здійснюється фальсифікація тим чи іншим способом відповідних реквізитів справжнього (дійсного) виборчого документа (тобто виготовленого згідно з встановленим законом порядком за відповідною формою).

Використання завідомо підробленого виборчого документа або використання виборчого документа, виготовленого у спосіб, не передбачений законом, означає подання учасником виборчого процесу цих предметів для набуття та/або здійснення (реалізації) певних прав у виборчому процесі (наприклад, його подання до виборчої комісії або голові чи членам виборчої комісії).

Завідомо неправильний підрахунок голосів – це порушення встановленого законом порядку підрахунку голосів (недотримання порядку (послідовності) підрахунку голосів виборців, складання дільничною виборчою комісією протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, розгляду територіальною виборчою комісією документів дільничних виборчих комісій про підсумки голосування, тощо), неправильне встановлення загальної кількості виборців, що призвело до зміни (у бік збільшення або, навпаки, зменшення кількості голосів виборців) результатів голосування.

Завідомо неправильне встановлення результатів виборів – це свідоме перекручення у передбачений законом спосіб справжності (дійсності) результатів виборів. Наприклад, це може бути складання протоколу Центральної виборчої комісії про результати голосування відомостей (які заносяться цифрами і

прописом), передбачених п.п. 9-12 ч. 1 ст. 84 ЗУ „Про вибори Президента України", які не відповідають дійсності (наприклад, даним дільничних, територіальних та окружних виборчих комісій про кількість голосів виборців, поданих за кожного кандидата на пост Президента України, про відсоток голосів виборців, поданих за кожного кандидата на цей пост, у відношенні до кількості виборців, які взяли участь у голосуванні тощо).

Завідомо неправильне оголошення результатів виборів передбачає свідоме повідомлення про результати (як в цілому по Україні, так і по конкретних виборчих округах чи дільницях) виборів, які не відповідають дійсності. Наприклад, шляхом оприлюднення всупереч вимогам закону в газетах „Голос України" та „Урядовий кур'єр" неправдивих підсумків голосування по конкретних виборчих дільницях, неправдивого списку обраних депутатів, неправдивих відомостей про визнання виборів недійсними або такими, що відбулися, тощо.

Даний злочин слід вважати закінченим з моменту вчинення хоча б однієї дії, передбаченої ч. 1, 2 або 3 ст. 158.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується наявністю лише прямого умислу.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 158, може бути: 1) лише член виборчої комісії (при вчиненні цього злочину у формі видачі виборчого бюлетеня будь-якій особі з метою надання їй можливості проголосувати за іншу особу або проголосувати більш ніж один раз у ході голосування, видачі виборчого бюлетеня особі, не внесеній до списку виборців на виборчій дільниці, а також видачі заповненого виборчого бюлетеня суб'єктом злочину); 2) член виборчої комісії, виборець або будь-яка інша особа (наприклад, працівник державного поліграфічного підприємства, яке на підставі угоди з Центральною виборчою комісією здійснює виготовлення виборчих бюлетенів), яка незаконно передає іншій незаповнений виборчій бюлетень. Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 158, може бути будь-яка осудна особа, якій до вчинення злочину виповнилося 16 років. Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 3 ст. 158, спеціальний –

член виборчої комісії або інша службова особа, у повноваження якої безпосередньо входить підготовка та проведення виборів.

Неправомірне використання виборчих бюлетенів карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років (ч. 1 ст. 158 КК України), підлог виборчих документів карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років (ч. 2 ст. 158 КК України). Підлог виборчих документів вчинений членом виборчої комісії або іншою службовою особою, а так само завідомо неправильний підрахунок голосів або завідомо неправильне встановлення чи оголошення результатів виборів карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

В ст. 159 КК України встановлена кримінальна відповідальність за умисне порушення таємниці голосування під час проведення передбачених законом України виборів, вчинене членом виборчої комісії або іншою службовою особою з використанням влади чи службового становища.

Згідно зі ст. 71 Конституції України вибори в органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюються шляхом таємного голосування.

Об'єктом злочину є виборче право громадян у частині вільного здійснення (реалізації) виборцями свого волевиявлення під час виборів.

Таємницею голосування є встановлення такого порядку голосування, який гарантує вільне здійснення (реалізацію) виборцями свого волевиявлення під час проведення виборів. Даний порядок регламентується зазначеним законодавством України про вибори (детальніше див. коментар до ст. 157).

Зокрема, голосування проводиться в спеціально відведених приміщеннях, в яких у достатній кількості повинні бути обладнані кабіни або кімнати для таємного голосування, визначені місця видачі виборчих бюлетенів та встановлені виборчі скриньки. При цьому виборчі скриньки повинні бути встановлені

таким чином, щоб виборці при підході до них мали можливість проходити через кабіни (кімнати) для таємного голосування.

Приміщення для голосування обладнується таким чином, щоб місця видачі виборчих бюлетенів, вхід і вихід з кабін (кімнат) для таємного голосування, виборчі скриньки знаходилися у полі зору членів дільничної виборчої комісії та осіб, які мають право бути присутніми в приміщенні для голосування (наприклад, члени виборчої комісії, кандидати у Президенти України, кандидати у депутати, уповноважені особи партій (блоків), кандидатів у депутати, кандидатів у Президенти, їх довірені особи, офіційні спостерігачі від партій (блоків) тощо).

Забезпечення таємності волевиявлення виборців під час голосування покладаються на членів дільничної виборчої комісії.

У день виборів перед початком голосування голова дільничної виборчої комісії надає для огляду членам дільничної виборчої комісії, присутнім уповноваженим особам партій (блоків), кандидатам у Президенти України, кандидатам у депутати, їх довіреним особам, офіційним спостерігачам, представникам засобів масової інформації всі наявні виборчі скриньки. Після огляду ці скриньки пломбуються або опечатуються печаткою дільничної виборчої комісії. У кожну виборчу скриньку, що використовується для голосування на виборчій дільниці, опускається контрольний лист, у якому зазначаються номер одномандатного округу, номер виборчої дільниці, час його вкидання у виборчу скриньку, прізвища голови, заступника голови, секретаря та інших членів дільничної виборчої комісії, уповноважених осіб партій (блоків), кандидатів у депутати, їх довірених осіб, офіційних спостерігачів від партій (блоків), кандидатів у Президенти України, кандидатів у депутати, які присутні при цьому. Контрольний лист підписується цими особами, їхні підписи скріплюються печаткою комісії.

Кожен виборець голосує особисто, для чого у встановленому порядку одержує виборчий бюлетень (або кілька бюлетенів), на якому (яких) забороняється робити позначки (переважно, дана вимога стосується членів дільничної виборчої комісії), за якими можна було б визначити виборця. Виборчий бюлетень

заповнюється виборцем у кабіні (кімнаті) для таємного голосування. При заповненні виборчих бюлетенів у такій кабіні (кімнаті) забороняється присутність будь-яких інших осіб, крім голосуючого. Виборець, який внаслідок фізичних вад не може самостійно заповнити цей бюлетень не має можливості самостійно заповнити виборчий бюлетень, має право з відома голови та/або іншого члена дільничної виборчої комісії запросити іншу (крім членів виборчої комісії, кандидатів Президенти України, кандидатів у депутати, уповноважених осіб партій (блоків), їх довірених осіб, офіційних спостерігачів від партій (блоків) тощо) особу в кабіну (кімнату) для таємного голосування за своїм вибором.

Спеціальний порядок голосування встановлюється для виборців, які за станом здоров'я не можуть прибути в приміщення для голосування, у зв'язку з чим вони голосують за місцем їх перебування, куди прибувають члени виборчої комісії (не менше трьох) з виборчою скринькою (див., наприклад, ст. 67 ЗУ „Про вибори народних депутатів України", ст. 77 ЗУ „Про вибори Президента України").

Об'єктивна сторона злочину проявляється у формі діяння (дії чи бездіяльності), яке перешкоджає громадянину України вільно здійснити (реалізувати) своє волевиявлення під час виборів та спрямоване на незаконне отримання (збирання), розголошення чи використання відомостей про результати голосування. Це може бути, наприклад, умисне встановлення недостатньої кількості кабін для голосування для того, щоб, змусивши виборця проголосувати за межами такої кабіни, контролювати (можливо, й з допомогою спеціальної апаратури) його волевиявлення (ці дії суттєво обмежують забезпечення таємниці голосування); видача членом виборчої комісії поміченого бюлетеня для голосування, що допомагає встановити особу виборця; перебування у кімнатах для голосування сторонніх осіб тощо.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного злочину є час його вчинення. Так, згідно з диспозицією ст. 159, порушення таємниці голосування має бути здійснено під час проведення передбачених законом України виборів. Таким часом

є період, який розпочинається висуванням кандидатів на пост Президента України, народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутата місцевої ради, сільського, селищного або міського голови, і закінчується підрахунком голосів виборців та встановленням підсумків голосування (повторного голосування) і результатів виборів.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину спеціальний. Зокрема, ним є член виборчої комісії або інші службова особа, яка уповноважена для підготовки та/або проведення виборів.

Даний злочин карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від одного до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Факт незначної кількості винесених вироків за порушення виборчих прав громадян України ні в якому разі не може служити підставою для неуважного ставлення до них, у тому числі на рівні наукових досліджень, особливо з урахуванням їх високої латентності.

Так, всього у 2001 році за ст. 128 КК України 1960 р., було засуджено 2 особи, у 2002 році за ст. 158 КК України 2001 р. було засуджено 17 осіб. За іншими статтями, які містять юридичні склади злочинів проти виборчих прав, взагалі не було засуджених.

Зокрема, вироком Куйбишевського місцевого суду м. Донецька було засуджено Салова С.П. за ч. 2 ст. 127 КК України 1960 р. за розповсюдження фальсифікованих друкованих засобів масової інформації, в яких містилися неправдиві відомості щодо одного з кандидатів у Президенти України, з метою впливу на результати виборів.

В іншому випадку, до Кіровського місцевого суду м. Донецька надійшла кримінальна справа за обвинуваченням Сербула Д.О. за ст. 158 КК України 2001 р. Він звинувачувався у тому, що 31.03.2001 р. приблизно об 11 годині ранку прибув до однієї з

виборчих дільниць м. Донецька, маючи при собі 42 підроблених виборчих бюлетеня, виготовлених способом, не передбаченим законом, намагався їх використати (кинути у виборчу урну), щоб вплинути таким чином на хід виборів. Свій злочинний намір Сербул Д. О. не довів до кінця через те, що був затриманий працівниками виборчої дільниці.

Під час попереднього розгляду справу було закрито постановою Кіровського місцевого суду м. Донецька відповідно до ст. 7 КПК України, ст. 48 КК України 2001 р.

Разом із тим, слід відмітити, що посягання на виборчі права громадян України може бути вчинене не тільки тими традиційними способами, які розглядалися вище. Наприклад, як спосіб вчинення злочину, юридичний склад якого передбачений в ч. 1 ст. 157 КК України 2001 р., слід розглядати і такий спосіб, як порушення порядку фінансування виборчих кампаній, під чим слід розуміти надання матеріальної підтримки кандидатам, виборчим блокам, виборчим об'єднанням поза межами виборчого фонду, а також розповсюдження агітаційних матеріалів, які оплачені не із виборчого фонду або оплачені по необґрунтовано заниженим цінам.

Іншим варіантом вирішення даної проблеми, є виділення даного діяння в окремий юридичний склад. Фінансові зловживання під час виборів слід оцінювати як діяння, яке порушує законодавство про вибори, і виділення його в окремий склад буде сприяти однозначному розумінню змісту тих діянь, які порушують виборчі права громадян.

Кримінально-правова охорона виборчих прав громадян України є однією із гарантій дотримання принципів правової держави, якою відповідно до ст. 1 Конституції України є Україна. До основних ознак правової держави належать, в першу чергу, визнання, законодавче закріплення і гарантування державою основних прав і свобод людини і громадянина, серед яких основне місце займають політичні, і зокрема, виборчі права.

Sofija ŁYCHOWA
Kandydat nauk prawnych, docent, Kijowski Uniwersytet Narodowy imienia Tarasa Szewczenki (Kijów)

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ZA NARUSZENIE PRAW WYBORCZYCH OBYWATELI UKRAINY (WEDŁUG KODEKSU KARNEGO UKRAINY 2001 ROKU)

Prawo narodu do bezpośredniego wyrażenia swojej woli, szczególnie co do formowania organów władzy państwowej, jest naturalnym prawem człowieka. Wybory są obowiązkowym atrybutem realnej władzy ludu. Stąd, ochrona praw wyborczych i innych jest gwarantem stałego rozwoju ewolucyjnego systemu konstytucyjno-prawnego państwa, a wyborcze stosunki prawne są samodzielnym obiektem ochrony karno-prawnej i właśnie w takim charakterze włączają się w mechanizm przepisów karno-prawnych.

Autor szczegółowo charakteryzuje przepisy art. 157, 158 i 159 Kodeksu Karnego (KK) Ukrainy, które przewidują odpowiedzialność za naruszenie wyborczych praw obywatela Ukrainy. Tak w cz. 1 art. 157 KK Ukrainy przewidziana jest odpowiedzialność za utrudnianie z użyciem przemocy, oszustwa, pogróżek, przekupstwa lub w inny sposób wolnemu realizowaniu przez obywatela prawa wyboru lub bycia wybranym na Prezydenta Ukrainy, deputowanego ludowego Ukrainy, deputowanego Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krym, deputowanego rad lokalnych lub wiejskich, osiedlowych, przewodniczącego rady miejskiej, prowadzenia agitacji przedwyborczej. Cechami kwalifikującymi danego przestępstwa jest jego dokonanie: 1) za wcześniejszym porozumieniem grupy osób; 2) członka komisji wyborczej; 3) inną osobę urzędową z wykorzystaniem władzy albo stanowiska służbowego (cz. 2 art. 157), a w szczególności kwalifikującą – wpływ, na skutek zrealizowania działań, przewidzianych w cz. 1 lub cz. 2 art. 157, na wyniki głosowania albo wyborów (cz. 3 art. 157). obiektem przestępstwa jest prawo wyborcze obywateli Ukrainy do swobodnego wyboru lub bycia wybranym na Prezydenta Ukrainy, deputowanego ludowego Ukrainy, deputowanego Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krym, deputowanego rad lokalnych lub wiejskich, osiedlowych, przewodniczącego rady miejskiej, oraz prowadzenia agitacji przedwyborczej. Obiektywna strona przestępstwa polega na dopuszczeniu się działań (działań lub bierności), którymi utrudnia się obywatelowi (obywatelom) Ukrainy realizowanie swoich praw wyborczych swobodnego wyboru lub

bycia wybranym, oraz prowadzenia agitacji przedwyborczej. Według Konstytucji strony obiektywnej, zestaw przestępstwa, przewidziany w cz. 1 i cz. 2 art. 157, jest formalnym; przestępstwo uważa się za dokonane z chwilą rozpoczęcia działania (działań lub bierności), którymi utrudnia się obywatelowi (obywatelom) Ukrainy realizowanie swoich praw wyborczych oraz prowadzenia agitacji przedwyborczej, niezależnie od tego, czy osoba winna osiągnęła postawiony cel czy nie. Strona subiektywna przestępstwa charakteryzuje się obecnością bezpośredniego umysłu. Dotyczy to również zadaniu skutków w postaci wpływu na wyniki głosowania lub wyborów. Motyw działania nie ma znaczenia dla kwalifikacji. Podmiotem przestępstwa, przewidzianego przez cz. 1 art. 157, jest osoba poczytalna, która w chwili dokonania przestępstwa osiągnęła wiek 16 lat.

Artykuł 158 KK Ukrainy przewiduje odpowiedzialność karną za sprzeczne z prawem wykorzystanie kartek wyborczych, fałszowania dokumentów wyborczych lub nieprawidłowe podsumowanie głosów czy nieprawidłowe ogłoszenie wyników wyborów. Obiektem przestępstwa jest prawo wyborcze obywateli, oraz ustalony przez prawo porządek przeprowadzenia głosowania, porządek ustalania podsumowania głosowania i wyników wyborów. Strona obiektywna przestępstwa polega na dokonaniu jednego (albo kilku) z następujących działań: 1) wydanie kartki wyborczej jakiejkolwiek osobie w celu umożliwienia jej głosowania na inną osobę lub przegłosowania więcej niż jeden raz w trakcie głosowania; 2) wydanie kartki wyborczej osobie, nie wniesionej na listę wyborców w danej dzielnicy wyborczej; 3) wydanie wypełnionej kartki wyborczej; 4) niezgodne z prawem przekazanie innej osobie niewypełnionej kartki wyborczej; 5) sfałszowanie dokumentu wyborczego (czyli sporządzenie dokumentu wyborczego o nieustalonym wzorze czy w sposób nieprzewidziany przez prawo; wniesienie do dokumentu wyborczego świadomie nieprawdziwych danych; jakakolwiek inna podróbka dokumentu wyborczego); 6) świadomie wykorzystanie podrobionego dokumentu wyborczego, czy dokumentu wyborczego, sporządzonego w sposób nieprzewidziany przez prawo; 7) świadomie nieprawidłowe podsumowanie głosów; 8) świadomie nieprawidłowe ustalenie wyników wyborów; 9) świadomie nieprawidłowe ogłoszenie wyników wyborów. Strona subiektywna przestępstwa charakteryzuje się posiadaniem jedynie bezpośredniego zamiaru. Podmiotem przestępstwa, przewidzianego cz. 1 art. 158, może być: 1) jedynie członek komisji wyborczej; 2) członek komisji wyborczej, wyborca lub jakakolwiek inna osoba, przekazująca w sposób sprzeczny z prawem innej osobie niewypełnioną kartkę wyborczą. Podmiotem przestępstwa, przewidzianego

cz. 1 art. 158, może być jakakolwiek poczytalna osoba, która w momencie popełnienia przestępstwa ukończyła 16 lat. Podmiot przestępstwa, przewidzianego cz. 1 art. 158, specjalny – członek komisji wyborczej lub inna osoba urzędowa, do kompetencji której zalicza się przygotowanie i przeprowadzenie wyborów.

W artykule 159 KK Ukrainy ustalona został odpowiedzialność karna za umyślne naruszenie tajemnicy głosowania podczas przeprowadzania przewidzianych przez prawo Ukrainy wyborów, którego dopuścił się członek komisji wyborczej lub inna osoba urzędowa z wykorzystaniem władzy czy stanowiska służbowego. Podmiotem przestępstwa jest prawo wyborcze obywateli w części swobodnego zrealizowania (realizacji) przez wyborców swego oświadczenia woli podczas wyborów. Obiektywna strona przestępstwa wyraża się w formie działania (działania czy bierności), utrudniających obywatelowi Ukrainy swobodnie zrealizowanie swego oświadczenia woli podczas wyborów i skierowane jest na sprzeczne z prawem uzyskanie (zbieranie), rozgłaszanie czy wykorzystanie wiadomości o wynikach głosowania. Subiektywna strona przestępstwa charakteryzuje się bezpośrednim zamiarem. Podmiot przestępstwa jest specjalny w szczególności, jest nim członek komisji wyborczej lub inna osoba urzędowa, upoważniona do przygotowania i/lub przeprowadzenia wyborów.

Sofia LYKHOVA
Candidate of Law, Associate Professor
of Taras Shevchenko National University in Kyiv

THE CRIMINAL LIABILITY FOR THE HUMAN VOTING RIGHTS VIOLATION IN UKRAINE (IN COMPLIANCE WITH THE 2001 CRIMINAL CODE OF UKRAINE)

The elective legal relations being the part of the criminal regulation mechanism have been considered as a separate object of criminal protection. The article discusses the provisions of Part 5 of the current Criminal Code *Crimes Against Elective, Labour, and Other Human Rights and Liberties, as well as* the provisions of Articles 157, 158, 159 anticipating the liability for the voting rights violation.